

Ulusal Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52
Ekim 2017 October 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1887>

17. YÜZYIL TÜRK SAZ ŞİİRİNDE DÖRT BÜYÜK PEYGAMBER FOUR GREAT PROPHETS IN 17TH CENTURY MINSTREL LITERATURE

Selçuk PEKER*

Öz

Anadolu sahası halk edebiyatı; âşık edebiyatı (saz şiiri), anonim edebiyat ve tasavvuf (tekke) edebiyatı olmak üzere üç ana kolda gelişmiştir. Bu edebiyat, en güçlü temsilcilerini 17. yüzyılda çıkarmıştır. Bu yüzyılın otuz kadar temsilcisinin şiirleri elimizdedir. Şairnelerde adı geçtiği halde şiirleri elimize ulaşmamış isimler de mevcuttur.

Kendisine kitap indirildiği bilinen dört peygamber (Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davut) 17. yüzyıl âşıklarının kimi şiirlerinde çeşitli sebeplerle anılırlar. Bu dönemde İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i konu alan bağımsız şiirler de kaleme alınmıştır.

Peygamberlerin bireysel özelliklerinden gösterdikleri mucizelere kadar pek çok olay, durum ve konu, dönemin âşıklarınca işlenmiştir. Bu çalışmada dönemin âşık edebiyatında dört peygamberin hangi sebeplerle anıldıkları üzerinde durulacak, âşıkların bu peygamberleri ne kadar tanıdıkları tespit edilecektir.

Anahtar kelimeler: Saz Şiiri, 17. yüzyıl, Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa, Mucizeler.

Abstract

Anatolian area folk literature has developed into three main branches which are minstrel literature, anonymous literature and sufi (Islamic monastery) literature. This literature raised its strongest representatives in the 17th century. The poems of nearly thirty representatives of this century are currently available. There are also names whose poems are not available to us although they are mentioned in Sairnames.

The four prophets (Muhammad, Jesus, Moses, David) who are known to have received revelation from God are referred to in some poems of 17th century minstrels for various reasons. Free poems on Muhammad, the prophet of Islam, were also written in this period.

Many phenomena, cases and subjects ranging from individual characteristics to the miracles of the prophets were mentioned by the minstrels of the period. In this study, emphasis will be laid on the reasons why four prophets were referred to in the minstrel literature of the period and the extent to which the minstrels knew the four prophets will be revealed.

Keywords: Minstrel Poetry, 17th century, Prophet Muhammad, Jesus, Moses, Miracles.

Giriş

Geçtiğimiz bin yıllık süreçte Anadolu sahasındaki Türk edebiyatı; divan edebiyatı (klasik edebiyat) ve halk edebiyatı olarak iki alanda gelişmiştir. Saray merkezli olarak gelişen divan edebiyatı, en güçlü dönemlerini 15-20. yüzyıllar arasında yaşamıştır. Halk edebiyatının gelişimi üç kolda olmuştur. Bunlar saz şiiri (âşık edebiyatı), anonim edebiyat ve tasavvuf (tekke) edebiyatıdır.

Türkistan (Orta Asya)'daki ozanlık geleneğinin Anadolu'daki devamı olan âşık edebiyatı 15. yüzyıldan bu yana temsilcilerini ve örneklerini tespit ve takip edebildiğimiz bir edebiyattır. 17. yüzyılda *Âşık Ömer*, *Ercişli Emrah*, *Gevheri*, *Karacaoğlan* gibi güçlü âşıklar yetişmiştir. Bunların dışında *Âşık*, *Âşık İbrahim*, *Âşık Nevi*, *Âşık Yusuf*, *Benli Ali*, *Berberoğlu*, *Bursalı Halil*, *Haliloğlu*, *Kamili*, *Kâtibi*, *Kâtip Osman*, *Kayıkçı Kul Mustafa*, *Keşfi*, *Kırımı*, *Koroğlu*, *Kul Mehmet*, *Kuloğlu*, *Kul Süleyman*, *Mahmudoğlu*, *Öksüz Âşık*, *Suni*, *Şahinoğlu*, *Tameşvarlı Gazi Âşık Hasan*, *Tasbaz Ali*, *Üsküdari*, *Yazıcı* gibi âşıklar da bu yüzyılda yaşamışlardır. Adı geçen âşıkların yaklaşık üç bin şiiri günümüzde elimizdedir.

Ellerinde sazları ile ilden ile, beyden beye gezen saz şairlerinin yanı sıra büyük şehirlerde divan şairlerinininkine benzeyen bir hayat süren âşıklar da olmuştur. Bu yüzyılda âşıkların bir kısmı da özellikle deniz savaşlarında Akdeniz'deki donanmalarda asker olarak görev yapmış kişilerdir.

* Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, speker@konya.edu.tr

Âşık edebiyatının temel konusu sevgi ve sevgili olmakla beraber âşıklar hayvanları, bitkileri, doğayı, denizleri kısacası akla gelen her konuyu kaleme alan şiirler söylemişler veya yazmışlardır. Asker şairlerin şiirlerinde ana konunun savaşlar olması da eşyanın tabiatı gereğidir.

On yedinci yüzyıl saz şairlerinin şiirlerinde pek çok dini unsura rastlanır. Söz gelimi o yüzyılın âşıkları dört kitabın dördünden de haberdardır ve bu dört kitabın da Allah tarafından gönderildiğini yeri geldikçe dile getirirler. Kâtip Osman ile Âşık Ömer'den iki örnek aşağıdadır:

“Tevrât Zebûr İncil gerçi hakdır dört kitâb
Habibullâh'a inen Kur'ân'a bend ol gel beri” (Elçin, 1988b: 186)
“Fıkh-ı ekber şerhini biz okuduk bir bir tamâm
İncil ü Tevrat Zebur Kur'ân'ı okur tanırız” (Ergun, 1936: 362)

On yedinci yüzyılın âşık şiirlerinde dört büyük peygamberin adlarının yanı sıra Âdem, Eyüp, İbrahim, İdris, İlyas, İsmail, Lut, Nuh, Süleyman, Şit, Yahya, Yakup, Yusuf, Yunus peygamberlerin de adları geçer. Dört büyük kitap olan Zebur, Tevrat, İncil ve Kuran'ın peygamberleri olan Hz. Davut, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed, saz şairlerinin şiirlerinde çeşitli vesilelerle yer almışlardır. Bu vesilelerden en bilinenleri mucizelerdir. Mucize, “Peygamberlerin peygamberliklerini ispat etmek için Allah'ın izni ile ortaya koydukları harikulade şeyler, olaylar ve işler.” (Altuntaş-Şahin, 2011: 15) olarak tanımlanabilir. Kur'an, Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin mucizelerine yer veren bir kitaptır. Kuran okumayı bilen şairler bu mucizeleri öğrenip şiirlerine dile getirmişlerdir. Kur'an okumayı bilmeyen şairler ise sözlü gelenekten öğrendikleri bu mucizeleri şiirlerinde anlatmışlardır. Aşağıda kitap sahibi peygamberler, son peygamberden başlamak üzere tarihi sıra içerisinde âşık şiirinde yer aldıkları şiirlerle anılacaklardır.

a. Hz. Muhammed

İslâm peygamberi Hz. Muhammed, 571 yılında dünyaya gelmiştir. O doğmadan önce babası Abdullah, altı yaşına geldiğinde de annesi Âmine vefat etmiş, kendisine dedesi Abdulmuttalip velilik yapmıştır. Hz. Muhammed, dedesinin ölümünden sonra amcası Ebû Talib'in yanına gitmiş, onunla birlikte ticaret yaptığı sırada Hazreti Hatice ile evlenmiştir. Kendisine kırk yaşlarında *nübüvvet*, kırk üç yaşlarında ise *risalet* gelmiştir (Köksal, 1990: 9-344).

Türk sosyal hayatındaki yaygın kabule göre yirmi üç senelik peygamberlik hayatında daima sevdirmiş ve kolaylaştırmış, hiçbir zaman zengin-fakir, zayıf-güçlü ayırımı yapmamış, hüküm vereceği zamanlarda herkese karşı adil olmuştur. Düşmanlarını bile affetmesi onun büyüklüğünün göstergelerindedir. Dünya malına önem vermemiş, giydiği elbisesi ve birkaç parça eşyası dışında malı olmamıştır. Peygamberlerin son temsilcisi olan Hz. Muhammed, Allah tarafından Kalem suresinin 4. ayetinde “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*” (Altuntaş-Şahin, 2011: 636) cümlesiyle övülmüştür.

632 yılı içerisinde ebedi âleme göçen Hz. Muhammed'in hayatı Türk edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. *Meolîl* adı verilen özel bir türde yazılan şiirler onun doğumunu anlatmış, hakkında yazılan mersiyeler ise sadece onu ve ona övgüyü konu edinmişlerdir. 17. yüzyıl saz şairleri de bazı şiirlerinde Hz. Muhammed'le ilgili mısralara yer vermiş, hatta bir takım şiirlerini sadece onu övmeye ayırmışlardır. Aşağıda sırasıyla Kâtip Osman, Benli Ali ve Âşık Ömer'e ait mısralar yer almaktadır. Bu örneklerde şairlerin peygambere bağlı oldukları, onun yolundan yürüdükleri, onun uğruna ölmekten çekinmeyecekleri dile getirilmektedir:

“Hem şefî'l-mü'minindir her sözü ayn'el hayât
Hak resûli Ahmed-i Muhtâr'a bağlı başımız” (Elçin, 1988b: 187)
“Çâr-yâr uğruna her dem kâfire eyle cezâ
Rehberimdir Fahr-ı âlem, hasmuna eyle cezâ” (Elçin, 1988c: 85)
“Ol Habîb-i Kibriyâ'nın yoluna cânım fedâ
Al abdest kıl namâzı eyle cum'ânı edâ” (Ergun, 1936: 306)

Halk arasındaki yaygın inanışa göre Allah, her dinin peygamberine, geri çevirmeyeceği bir duada bulunma hakkı tanımış ve peygamberler bu dualarını ümmetleri üzerine peygamber oldukları dönemde kullanmışlardır. Hz. Muhammed ise bu duasını dünyada kullanmamış, ahrete saklamıştır. Müminler, peygamberin bu hakkını ümmeti için sakladığına ve ahrette günahkâr kullar için şefaate edeceğine inanırlar. Saz şairleri bu konuyu şiirlerinde dile getirmişler, ahrette Hz. Muhammed'den şefaate dilemişlerdir. Aşağıdaki örnekler sırasıyla Gevheri, Âşık Ömer, Demiroğlu'na aittir:

“Gevherî'ye vefâ kıla Mustafa
Doğru bendesiyim umarım vefâ” (Elçin, 1998: 104)
“Şefî' olmaz ise Âşık Ömer'e Hazret-i Sultan
Demem mahşerde ettiğim kamu isyâne vâveylâ” (Ergun, 1936: 86)

“Maşherde yardımcı olsun ol Habib
Tamu odun görmez gör ona talip” (Eren, 1952: 23)

Peygamberden şefaet dileme konusunda Kuloğlu'nun şiirindeki ifadelerin samimiyet bakımından diğer şairlerden bir nebze önde olduğu görülür. Âşık, tamamında peygambere seslendiği yedi dörtlükten oluşan şiirinde Hz. Muhammed'i yüceltici sıfatlarla övmekte ve şiirinin her dörtlüğünü “*Yetiş yâ Muhammed yetiş*” mısrası ile bitirmektedir. Söz konusu şiirin ilk ve son dörtlükleri şu şekildedir:

“Gözüm nûru fahr-i cihan
Yetiş yâ Muhammed yetiş
Âleme gün gibi doğan
Yetiş yâ Muhammed yetiş” (Ergun, 1933: 43)

“Ey Kuloğlu canlar canı
İki cihanın sultanı
Derdimizin hem dermanı
Yetiş yâ Muhammed yetiş” (Ergun, 1933: 44)

Vefasız sevgiliden bir türlü güler yüz veya istedikleri gibi davranış göremeyen âşıklar, peygamberin adını öne sürerek sevgiliden insaf beklemişlerdir. Günümüzde genellikle “*Allah aşkıma!*” ifadesiyle ısrarda bulunduğumuz kişilere on yedinci yüzyılda Hz. Muhammed'in adı ile de ricada bulunulmuştur. Aşağıda sırasıyla Karaca Oğlan, Ercişli Emrah ve Kâtip Osman'a ait örnekler yer almaktadır:

“Önü öte giden güzel
Dön Muhammedi seversen
Seni bana küskün derler
Gül Muhammed'i seversen” (Karaer, 1973: 340)
“Annacımdan gelen güzel
Dur Muhammed'i seversen” (Saraçoğlu, 1999: 146)
Yıkıp hatırımı etme melamet
Seversen ol Habîbullâh'ı güzel” (Elçin, 1988a: 70)

Yüce Allah'ın, Hz. Muhammed'i çok sevdiği ve ona “*Habibim*” şeklinde hitap ettiği kaynaklarda sabittir. Allah'ın, peygambere “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.*”¹ şeklindeki hitabından da cesaret alan şairler, gerek Allah'tan yardım istedikleri gerekse sevgiliye seslendikleri çeşitli şiirlerinde Peygamberin adını da kullanmışlar, böylece isteklerinin kabul edileceğini düşünmüşlerdir. Aşağıda bu konuyla ilgili Benli Ali ve Âşık Ömer'e ait iki örnek yer almaktadır:

“Arş u Kürsî fer dü âlem Mustafâ'nun aşkına
Ya İlâhî kulların nâmerde muhtâc eyleme” (Elçin, 1998: 103)
“Âlemin fahrı Muhammed Mustafâ'nun aşkına
Yıldı bir kez yüzünü ben göreyim yâr elveda” (Ergun, 1936: 127)

Özellikle asker saz şairlerinin şiirlerinde *din uğruna savaşmak, Allah yolunda ölmek* gibi kavramlara oldukça sık rastlanır. Peygamberin adı, onun sancağını açmak isteyen şairlerce kullanılmıştır:

“Resulullâh sancağı
Dikilür meydan üstüne” (Eren, 1952: 32)
“Biz açınca Resûlün sancağını
Şehit olan görür cennet bağı” (Köprülü, 1930: 19)

Geleneksel İslam inancında Hz. Muhammed'in hayvanlarla konuşmaktan görmeyen gözleri açmaya kadar pek çok mucizesi olduğuna inanılır². Bu mucizelerden bazıları saz şairlerinin mısralarında yer almaktadır. Saz şiirinde sözü edilen mucizelerden birisi peygamberin parmaklarından su akıtması ile ilgili

¹ Geleneksel dini kaynaklardaki ve halk İslamındaki yaygın inancıya göre Allah'ın, Peygamberini böyle bir cümle ile övdüğü anlatılsa da İslam bilginleri arasında bu konu tartışmalıdır. Hadis kitaplarındaki bilgilere şüpheyle yaklaşan ve Kur'an'ı temel kaynak olarak kabullenilen ilahiyatçılar ile hadislerle akademik bakışla yaklaşan ilahiyatçılar bu hadisin uydurma olduğu konusunda hemfikirlerdir. Hacmi bu çalışmayı açacak olan konu ile ilgili olarak Mehmet Okuyan, Ahmet Yıldırım, İlyas Çelebi, Mahmut Kaya, Mahmut Çınar, Maymut Ay, İsmail Taşpınar, Caner Taslaman gibi araştırmacıların eserlerine bakılabilir.

² İlahiyatçıların fikir birlikteliği sağlayamadığı hususlardan birisi de Hz. Muhammed'in mucizeleri konusudur. Geleneksel İslam anlayışını savunanlar Hz. Muhammed'e binlerce mucize yakıştırırlarken içlerinde Mehmet Okuyan gibi isimlerin olduğu bazı akademisyenler ise diğer peygamberlerin mucizelerinin olduğunu kabul eder, Hz. Muhammed'in mucizesinin de Kur'an olduğunu söyler ve İsrâ suresinin 59. ayetinde geçen “*Bizi, mucizeleri göndermekten, ancak, öncekilerin onları yalanlamış olması alıyordu.*” ifadesini delil gösterirler.

olandır. Hazreti Muhammed, ashabı ile Hudeybiye denilen yere geldiğinde ashap su bulamadığı için abdest alamayınca Peygamberimiz, yanındaki sudan abdest almış ve daha sonra parmaklarını öne doğru uzatınca her parmağından sular akmış, ashap da bu sayede abdest alma imkânına kavuşmuştur. Âşık Ömer, su konulu şiirinde suya övgüler yağdırırken bu hadiseden de bahsetmiştir:

"Parmağından akıduptur ol Habîb-i Kibriyâ" (Ergun, 1936: 387)

Peygamberin halk arasında yaşayan mucizelerinden birisi de parmağıyla Ay'ı ikiye ayırması hadisesidir. Kureyşli müşriklerin mehtaplı bir gecede Resulallah'tan mucize istemeleri üzerine o, parmağıyla Ay'a işaret etmiş ve Ay ikiye bölünmüştür. O sırada kervanlarla yolculuk etmekte olan insanlar tarafından da görülen hadiseye rağmen müşrikler bunun bir sihir olduğunu söyleyerek iman etmemişlerdir³. Tarihî kaynaklarda *şakku-l kamer* (ayın yarılması) adıyla geçen bu olay da Gevheri'nin bir şiirinde kendisine yer bulmuştur:

"Kamerin karnını engüşt ile yardı o güzel

Öyle bir nûr-ı basar doğmadı dünya üstüne" (Elçin, 1998: 760)

b. Hz. İsa

İslam inancına göre İsa peygamber, İsrailoğulları'nın son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. Hakkında, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde geniş bilgi vardır. Meryem'e Cebrail'in üflediği ruhtan meydana gelmiştir. Bu sebeple İsa, henüz bebekken konuşmak, dokunduğuna can vermek, körlerin gözünü açmak, ölüleri diriltmek, çamurdan yapılmış kuşlara can vererek uçurmak, su üstünde yürümek gibi pek çok mucizenin sahibidir.

İsa peygambere peygamberlik otuz yaşında verilmiş, üç yıl süren peygamberliği sırasında kendisine sadece on iki kişi inanmıştır. Havari adı verilen bu on iki kişiden biri, İsrailoğullarının İsa'yı öldürmek istemesi üzerine onlara yardım etmiş, ancak bu havari, İsrailoğullarının gözüne İsa gibi gösterilmek suretiyle çarmıha gerilmiştir. İsa peygamber, melekler tarafından göğün dördüncü katına çekilip kendisine kıyamete kadar ömür verilmiştir (Köksal, 1990: 306-351).

Rivayete göre İsa peygamberin yeryüzünde mal olarak bir tası, bir tarağı, bir de iğnesi vardır. İsa peygamber bir gün bir kişinin eliyle su içtiğini, bir kişinin de parmaklarıyla sakalını taradığını görür ve tas ve tarak kullanmaktan vazgeçer. Üzerinde sadece iğnesi kalır. Kendisi göğre çekildiğinde üzerinde bulunan bu iğne yüzünden göğün dördüncü katından ileri gidemez (Pala, 1999: 211-212).

Kendisine *Mesih* de denilen İsa, *Rûhu'l Kudüs* lâkabıyla da anılır. Hayatıyla ilgili pek çok unsur, şiirimize girmiştir. Saz şiirinin on yedinci yüzyılına ait örneklerde İsa peygamberin mucizelerinin genel olarak ele alındığı mısralara rastlanır. Bu örneklerden birinde Âşık Ömer, sevgiliyi anlatmakta, sevgilinin dudaklarının ölü bedenleri dirilttiğini, bu özelliği ile İsa Mesih'e benzediğini ifade etmekte ve kendisinden öpücük beklemektedir:

"Ey güzeller serfirâzı ma'ni-i genci sîfât

Kaşların sammûr-i Hindî gözlerin ayn-ül hayât

Haste-i aşkın lebinden mürde cismim can umar

Ey Mesih'im görelim lûtf eyle göster mu'cizât" (Ergun, 1936: 358)

Hz. İsa'nın ölüleri diriltme, nefesiyle cansızlara can verme özelliklerini Gevheri' de bir şiirinde yine sevgiliye seslenirken kullanmıştır:

"Naz ile güftarın âb-ı hayattır

Nefesin mu'ciz-i İsa kendidir" (Elçin, 1998: 346)

Halk İslamındaki yaygın inanışa göre İsa peygamberin bir özelliği de âhir zamanda Şam'a inerek halkı İslâm dinine davet edecek olmasıdır. Gökten indiğinde Kudüs'te Deccal'ı öldürüp Tür-ı Sînâ'ya çıkacağına, daha sonra da Mehdi ile buluşacağına inanılır. Onun gökten incek olması da âşıkların güzel sevme ile ilgili şiirlerinde dile getirilir:

"Getirmem gönlüme gussa

Gökten yere iner İsa

Tur dağında yatan Musa

³ Bu mucizeyle ilgili olarak da gelenekçiler ile akademisyenler arasında fikir ayrılığı sürmektedir. Gelenekçiler Kur'an'daki "ay yarıldı" ifadesini bu olay için delil gösterirken yenilikçi akademisyenler Kamer suresinin ilk ayetindeki "İkterabetis sâatu ven şakkal kamer" (Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı) ifadesinin kıyametin kopacağı vakti geçmiş zamanla anlatan bir cümle olduğuna işaret ederler.

Anlar da sevdi güzeli” (Banarlı, 1937: 145)

c. Hz. Davut

İsrailoğulları'nın peygamberi olan Hz. Davut sadece peygamber değil aynı zamanda da sultandır. Peygamberliği döneminde Kudüs'ü fethedip başşehir yapmıştır. Kendisine indirilen Zebûr, bir nevi nasihat kitabı olduğu için Davut, Mûsa peygamberin kuralları ile hüküm sürmüştür. Kurân'da adı birden çok yerde geçen Davut peygamber gür ve kalın bir sesle Zebûr okumasıyla meşhurdur ki bugün bile gür ve tok ses için kullandığımız *davudî ses* tabiri buradan gelmektedir.

On yedinci yüzyıl âşık şiirinde Davut peygamberin adına sadece Âşık Ömer'in bir şiirinde rastlamaktayız. Davut isminin geçtiği şiir Hz. Muhammed'i övmek için yazılmıştır. Şiirde Tur dağının, Zebur'un, doğadaki bütün hayvanların, kuşların O'nu övdüğü anlatılmaktadır:

*“Hüsnüne müştak idi Musa-yı Tur
Kılmış idi Dâvud'a na'tin Zebûr
Medhin okur cümle vuhuş ve tuyûr.” (Ergun, 1936: 391)*

d. Hz. Musa

Mısır'ın putlara ve yıldızlara tapan yerli halkı Kıptlar İsrailoğullarına aşağılık gözüyle bakmakta, Firavunlar onları en zor işlerde çalıştırmaktadırlar. Bu durumdan sıkılan İsrailoğulları, dedelerinin memleketi Kenan iline gitmek isterler. Bir kâhinin, İsrailoğullarından doğacak bir çocuğun Firavun devletini yıkacağını haber vermesi üzerine Firavun, bütün erkek çocukların öldürülmesi emrini verir. Yeni doğmuş olan Musa'nın çaresiz annesi, bebeğini bir sandık içinde Nil nehrine bırakır. Sandık sarayın önünden geçerken Firavun'un karısı Asiye, sandığı tutup içindeki bebeği alır ve onu sarayda gizlice büyütür.

Musa kaza ile bir Kıpti'yi öldürünce korkup Mısır'dan kaçır ve Medyen'e gider. Orada Şuayb'ın kızıyla evlenip on sene kaldıktan sonra Mısır'a dönerken Tur dağında Allah ile konuşup peygamberlik görevi alır. Mısır'a döndüğünde Firavun'u hak dine davet eder, Firavun'un kabul etmemesi üzerine İsrailoğullarını örgütleyerek hepsini Mısır'dan çıkarıp Kızıldeniz kıyısına götürür. Firavun'un peşlerine düşüp kendilerini sıkıştırması üzerine Musa, asasıyla denize vurup onun on iki yol hâlinde açılmasını sağlar. Her kabile bir yoldan gider, Firavun onları takip etmek isteyince deniz kapanır, Firavun ve askerleri boğulur.

Musa, Kenan iline giderken yolda kavmi ona defalarca baş kaldırır. Bu hadiselerle üzülen Musa, Cenâb-ı Hakk'ın daveti üzerine Tûr dağına çıkıp kırk gün ibadet eder ve aracısız olarak Allah ile söyleşir. Kendisine kırk günde indirilen Tevrat'ı da alıp döndüğünde kavmini altından yapılmış bir buzağıya tapar görür. Onları doğru yola çağırır. Tevrat ile hükmederek peygamberlik yapar (Köksal, 1990: 7-117).

On yedinci yüzyıl şairlerinden Karaca Oğlan'ın bir şiirinde Musa'nın Tur dağında Allah ile konuşmasına yer verilir:

*“Tanrı kelamını her dem söyleşen
İdris cennettedir Musa Tur'dadır” (Karaer, 1973: 251)*

Âşık'ın, güzelleri sevmenin güzelliklerini anlattığı bir şiirinde de aynı konu karşımıza çıkar. Burada şair, gökyüzünden yere inen İsa ile Tur dağında Allah ile söyleşen Musa'nın bile güzel sevdiğinden hareketle kendisinin güzelleri sevmesini güzel bir sebebe bağlamaktadır:

*“Getirmem gönlüme gussa
Gökten yere iner İsa
Tur dağında yatan Musa
Anlar da sevdi güzeli” (Banarlı, 1937:145)*

Gevheri ise aşk konulu şiirinde hem Musa peygamberin Tur dağında Allah ile söyleşmesinden hem de kendisini takip eden Firavun'dan kaçarken Kızıldeniz'in içerisinden yürüyerek geçmesinden söz etmektedir:

*“Binbir ismi Tûr-ı Sînâ'da Mûsâ söyler iken
Çekti perde-i seyrin esrarı Mevla yüzüne”,
“Mevcei getirdi nice bu nadan-ı aşk
Yürüdü mu'ciz-i Mûsâ gibi deryâ yüzüne” (Elçin, 1998: 760)*

Musa peygamberin asası, âşıkların dile getirdiği bir başka konudur. Musa peygamber, asasını o devirde bir sanat hâline gelen sihirbazlığa karşı kullanmıştır. Anlatıya göre, sihirbazların iplerini birer yılana dönüştürmeleri üzerine Musa peygamberin asası da büyük bir yılana dönüşmüş ve diğer yılaları yutmuştur. Musa peygamber, Kızıldeniz'i bu asa ile yarmıştır. Musa peygamber geçtikten sonra Kızıldeniz kapanıp Firavunu yutmuş ve Firavun'un cesedi, ayette belirtildiği üzere çürütülmemiştir. Nitekim

Kızıldeniz civarında secde etmiş vaziyette bulunan mumyasız bir cesedin Firavun'a ait olduğu sanılmaktadır. Bu ceset, halen British Museum'da sergilenmektedir. Âşık Ömer, su konulu şiirinde Musa'nın, asası ile Kızıldeniz'i on iki yerden yarması hadisesine değinmiştir:

"On iki yol oldu Mûsâ'ya urunca bir asâ" (Ergun, 1936: 387)

Sonuç

Türk saz şiirinin on yedinci yüzyılına ait örnekler incelendiğinde kendisine kitap indirilen dört peygamberin tamamının şiirlere konu edildikleri tespit edilmiştir. Dönemin şairlerinin şiir sayıları arasında bir denge bulunmadığı için kimi şairlerin birden fazla peygamberi birden fazla şiirde zikrettikleri kimi şairlerin bir peygamberi bile şiirlerine konu etmedikleri görülmektedir.

Saz şairleri dört peygamberin yanı sıra dört kitabı da bilip kabul ettiklerini dile getirmişler, dört peygamber dışında kalan bazı peygamberlerin adlarını da kimi vesilelerle anmışlardır. Diğer peygamberlerle ilgili örnekler makalenin konu sınırını aşacağı ve hacmini zorlayacağı için çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

Hz. Muhammed'in konu edildiği şiirlerde ona bağlılık, onu rehber etme, ondan şefaat bekleme, onun yolunda candan ve baştan geçme gibi konular ön plana çıkmaktadır. Ona bağlılığın cehennemde yanmama gibi dünya ötesi ödülleri olduğuna, zira cehennem ateşinin Hz. Muhammed'i ve onun sevdalılarını yakamayacağına inanılmaktadır.

Hz. Muhammed'in mucizeleri olduğuna dair inanmalar şiirlerde kendilerine yer bulmakta; özellikle ayı eli ile ikiye ayırması, parmağından sular akıtması gibi mucizelerden söz edilmektedir.

Saz şairleri Hz. Muhammed'in adını çeşitli yakarışlarda sıkça kullanmaktadırlar. Şairler, Allah'a yakardıkları mısralarda onun adını da anarlarken sevgiliye seslendikleri şiirlerde yine peygamberin adını kullanarak sevgiliden lütuf beklemektedirler. Gerek uhrevî gerekse dünyevî yakarışlarda Hz. Muhammed'in adının sıkça kullanılmış olması, halk arasında Hz. Muhammed'e duyulan sevginin derecesini göstermesi açısından önemlidir.

Hz. İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi, şifa dağıtması ve kıyametten önce yeryüzüne Mesih olarak incek olması gibi mucizeleri şiirlere konu edilmiştir. Sevgi ve sevgili konulu şiirlerde de Hz. İsa'nın adına yer verildiği, onun ölülere can veren nefesi ile sevgilinin nefesi arasında benzetme kurulduğu görülmektedir.

Hz. Davut'un anlatıldığı tek örnek, Hz. Muhammed'e yazılmış bir şiirde geçer. Söz konusu şiirde Allah'ın Zebur'da Hz. Muhammed'i Hz. Davut'a müjdelediği anlatılmaktadır.

Hz. Musa'nın Tur dağında Allah ile konuşması ve asası ile Kızıldeniz'i yarması mucizeleri âşıkların şiirlerine konu olmuştur. Hz. Musa'nın adı, sevgili konulu şiirlerde de zikredilmiş, güzel sevmenin faziletleri anlatılırken Hz. Musa'nın da güzel sevdiğine vurgu yapılarak insanî yönü ön plana çıkarılmıştır.

Âşık Ömer ile Gevheri'de diğer âşıklardan farklı olarak konuyla ilgili daha fazla örneğe rastlanmıştır. Bunun her iki âşığın aynı zamanda klasik şiire de yakın olmaları, klasik şiiri de barındıran bir eğitim almış olmaları, adlarına tanzim edilmiş birer divana sahip olmaları gibi sebepleri vardır.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ Halil - ŞAHİN Muzaffer (2011), *Kur'an-ı Kerim Meali*, 12. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- BANARLI, Nihat Sami (1937), "Halk Şiirinde Girit Savaşı ve Şair Âşık Hakkında Notlar", *Ülkü*, 10 (56), Birinciteşrin, s. 137-146.
- ELÇİN, Şükrü (1988a), "Âşık Osman'ın Hayatı ve Şiirleri", *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1988b), "Âşık Osman'ın Aruz Vezniyle Yazdığı Şiirler", *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1988c), *Akdeniz'de ve Cezâyir'de Türk Halk Şiirleri*, 1. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1998), *Gevherî Divânı, İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya*, 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- EREN, Hasan (1952), *Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar I*, 1. Baskı, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1933), *XVII nci Asır Sazşairlerinden Kuloğlu*, 1. Baskı, İstanbul: Semih Lütfi Sühulek Matbaası.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1936), *Âşık Ömer / Hayatı ve Şiirleri*, 1. Baskı, İstanbul: Semih Lütfi Matbaası.
- KARAER, M. Necati [1973], *Karacaoğlan*, 1. Baskı, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- KÖKSAL, M. Asım (1990), *Peygamberler Tarihi I-II*, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1930), *XVII nci Asır Saz Şairlerinden Kayıççı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, 1. Baskı, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- PALA, İskender (1999), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 4. Baskı, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- SARAÇOĞLU, Ali (1999), *Ercişli Emrah*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.